

promjenama gospodarskih tokova i potpuno izmijenjenim političko-vojnim odnosima u Europi, Maloj Aziji i na Mediteranu, Venecija je u 18. stoljeću izgubila i političku i gospodarsku važnost. Kad su 1797. godine francuske postrojbe ušle u grad, bio je to simboličan i stvaran znak nestanka s povijesne pozornice državnoga subjekta koji je gotovo tisuću godina dominirao političkim, gospodarskim i kulturnim životom Europe. Od toga razdoblja Venecija nestaje kao samostalni subjekt, a njezina sudbina u budućem vremenu čvrsto se vezuje za ukupnu povijest Italije.

Na kraju prikaza možemo reći da knjiga *Venecija. Kraljica mora s lagunarnih sprudova. Povijest Mletačke Republike* autorice Lovorke Čoralić sažima sve najvažnije trenutke iz povijesti Venecije, odnosno Mletačke Republike. Autorica posebnu pozornost usmjeruje hrvatskom etničkom čimbeniku nastanjenom u gradu, ali i odnosima Mletačke Republike s istočnom obalom Jadrana. Pisana istodobno učeno i pitko, karakterističnim ležernim stilom, knjiga je rezultat dugogodišnjeg autoričina znanstvenog rada u mletačkim arhivima i proučavanja relevantne literature iz koje je izbor priložen na kraju (164-171). Knjigu krasi i nekoliko desetaka iznimno lijepih i kvalitetno reproduciranih ilustracija koje čitatelju omogućuju dodatni imaginarni izlet u prošlost "kraljice mora".

Zoran Ladić

Trevor Dean, *Crime in Medieval Europe 1200–1550*, Longman, Harlow 2001., 173 str.

Srednji vijek je razdoblje ocrnjivano u starijoj historiografiji i popularnim predodžbama kao nijedno drugo. Razlog tome je prosvjetiteljska retorika koja je osuđivala srednjovjekovlje kao mračno, barbarsko, praznovjerno i okrutno (nasuprot prosvjetiteljstvu koje je prosvijećeno, uzvišeno, racionalno i humano...). Među ostalim, srednjem vijeku se predbacuje okrutnost sudova, uporaba torture, progon vještica, sklonost smrtnim presudama i tjelesnom kažnjavanju... U knjizi "Crime in Medieval Europe 1200-1550" Trevor Dean daje jasan uvid u srednjovjekovni zločin, njegove uzroke i društveni kontekst te u način na koji se zločin tretirao, sudio i kažnjavao. Deanova analiza temelji se većinom na izvorima iz srednjovjekovne Engleske i Francuske koje prema njegovu objašnjenju imaju najrazvijeniju povijest zločina, i Italije zbog osobne upućenosti u tamošnje izvore, s povremenim izletima u Škotsku, Nizozemsku, Španjolsku, Švedsku, Njemačku i Poljsku, ali on i kompilira te, donekle, i evaluira autore relevantne za tematiku. Osim što se služi usporedbom slučajeva diljem zapadne Europe, što mu omogućuje generaliziranje, interdisciplinarni pristup, putem upotrebe metoda historiografije, antropologije i književne analize, daje njegovu pristupu dinamiku i dubinu koja ne bi bila moguća koncentriranjem samo na, npr., sudske spise. Autorovim riječima: "...judicial records tell us much more directly about judges and court practice than about criminals and their victims, while other sources, for example chronicles and *exempla*, become ideological in their selection and description of individual cases." (Sudski spisi kažu nam više o sucima i sudskoj praksi nego o kriminalcima i njihovim žrtvama, dok su drugi izvori, npr. kronike i egzempla, ideologizirane u izboru i opisu individualnih slučajeva, str. 25).

Knjiga je podijeljena na sedam poglavlja kojima nas autor postupno uvodi u tematiku: 1. *Courts, Crimes and Causes* (Sudovi, zločini i uzroci); 2. *Judicial Corruption* (Korupcija sudstva); 3. *Late Medieval Crime Waves?* (Kasno srednjovjekovni valovi zločina?); 4. *Women and*

Crime (Žene i zločin); 5. *Outside the Law? Avengers, Clerics, Students* (Izvan zakona? Osvetnici, klerici, studenti); 6. *Punishment* (Kazna); te 7. *Crime in Literature* (Zločin u književnosti).

Prvo poglavlje, *Courts, Crimes and Causes* (1-29), Dean započinje opisom sudova. Tu možemo razlikovati dva osnovna stila. Dok je u Engleskoj i u nekim dijelovima kontinentalne Europe (Malorca, neki dijelovi Italije, Švedska) porota sastavljena od lokalnih muškaraca izricala presudu temeljenu više na ugledu okrivljenika nego na saslušavanju svjedoka i dokaza, a sudac određivao kaznu, u većini zemalja kontinentalne Europe sudac je ispiti-vao osumnjičene, preslušavao svjedoke te mogao primijeniti torturu da bi donio presudu. Iako obje metode vuku korijene iz rimskog prava, kontinentalni sudovi im ostaju vjerni dok engleski prate vlastiti razvojni put. Uspoređujući ih, Dean ne zanemaruje lokale varijacije i povijesni razvoj te uz pažljivu argumentaciju odbija priznati i jednom stilu, pogotovo ne često hvaljenom engleskom, superiornost. Osim suđenja zbog počinjenih zločina i egzemplarnoga kažnjavanja, autor u prvom poglavlju opisuje načine na koje su vlade nastojale suzbiti zločine i različite faktore koje su identificirale kao uzroke zločina (alkohol, kockanje). Neke metode, kao smanjivanje mogućnosti preprodaje ukradene robe, vrlo su slične metodama koje se primjenjuju u modernoj kriminologiji. Što se samog zločina tiče, Dean daje vrlo koristan pregled temeljen na sudskim statistikama. Prema njegovim podatcima, u Engleskoj je krađa bila oblik zločina za koji se najviše sudilo, a u ostatku Europe to je bio napad.

Poglavlje o korupciji sudstva, *Judicial Corruption* (30-46), osim na djelima drugih povjesničara, autor temelji na komentarima suvremenika iz srednjovjekovne književnosti i egzemplara. To poglavlje usredotočuje se na tri bitne teme: nekažnjavanje zločina plemstva, zloraba vlasti sudaca i javnih službenika te korupcija. U tumačenju tih tema, Dean usvaja vrlo sofisticirano gledište na srednjovjekovnu pravdu, prvo, odbivši ju promatrati kroz vizir suvremenog moraliteta i, drugo, odbivši ju promatrati kao stroj u koji se jednostavno ubacuju tužbe na jednom kraju, a izlaze fizičke kazne na drugom kraju. Pravda je bila i formalna, državna, i neformalna, ona lokalne zajednice, što je odraz naročitoga konteksta u kojemu je nastala, ali je u oba oblika služila rješavanju konflikta i vraćanju ravnoteže narušene zločinom.

Rasprava o srednjovjekovnim valovima zločina u trećem poglavlju, *Late Medieval Crime Waves?* (47-72), podsjeća argumentacijom na sociološke analize fenomena „moralne panike“. Zaključak je svakako isti: veći broj suđenja za krađu ne znači više krađe. Dean daje niz primjera sudskih zapisa diljem Europe, podijeljenih prema tipu zločina (skitnja, prostitucija, kockanje, bogohuljenje, seksualne devijacije, kriminalne organizacije) koji govore o porastu tih određenih zločina u specifičnim razdobljima u pojedinim mjestima. Pokušava povezati te valove zločina ne sa socio-ekonomskim, već s političkim prilikama i krizama. Tako u jednom primjeru spominje uvođenje mletačkih zakona o sodomiji u Dubrovniku, ne zbog straha od homoseksualizma, već zbog političke i vojne prijetnje Turaka (61).

Posebno je zanimljivo četvrto poglavlje posvećeno povezanosti zločina i spola, *Women and Crime* (73-95). Dean osim osnovnih statistika, obrađuje zločine smatrane tipično ženski-ma (čedomorstvo) te razloge za to utemeljene u društvenom položaju žena (poput njihova bračnog statusa), zločine počinjene protiv žena (silovanje) i sudsko progonjenje počinitelja te prijestupe koji se nisu smatrali zločinima ali su bili sudbeno sankcionirani (prostitucija, ekstravagancija). Također, obrađuje način na koji su sudovi tretirali žene kao žrtve i kao optuženike u usporedbi s muškarcima.

U petom poglavlju, *Outside the Law? Avengers, Clerics, Students* (96-117), autor se bavi grupama koje su prividno bile izvan zakona. Dio o osveticima svojevrsan je nastavak poglavlja o korupciji sudstva. I tu autor zastupa tezu o provedbi pravde ondje gdje je ruka države nije mogla podijeliti i obnavljanju ravnoteže. Osveta je imala svoja propisana pravila i njezin je cilj bio obnova mira, a ne bezakonje. Osveta je bila društveni čin, a ne privatna volja, jednako kako je obiteljska solidarnost bila društveni konstrukt, a ne dana stvarnost. Osim osvetom, nesuglasice su se rješavale i privatnom arbitražom, koja je bila još jedna neformalna institucija, brža i jeftinija od suda. U tom poglavlju Dean raspravlja o svećenicima i studentima kao grupama koje su također imale posebni status i nisu spadale pod jurisdikciju civilnih sudova.

Poglavlje o kazni, *Punishment* (118-143), daje vrlo jasan pregled uobičajenih vrsta kažnjavanja s objašnjenjem u kojim su se slučajevima i kako koristile, te koliko su bile učestale. Tu je važna rasprava o kontroverznoj knjizi M. Foucaulta "Nadzor i kazna" (hrvatski prijevod: Informator - FPZ, Zagreb 1994.). Foucault raspravlja o prijelazu između dvije vrste penalnih sustava: jednog usmjerenog na kažnjeničko tijelo (u feudalno doba) i drugog usmjerenog na kažnjenički um (u kapitalizmu). Foucault tvrdi da je prije 18. stoljeća dominirajući oblik kažnjavanja bila tjelesna kazna, a da u 18. stoljeću dolazi do razvoja zatvora koji počinju prevladavati. Dean mu se suprotstavlja u četiri bitne točke: zatvaranje kao kazna nastalo je u srednjem vijeku da bi postalo učestalo u kasnom srednjem vijeku; kazna je evoluirala i ne može se promatrati kao statički fenomen; Foucaultova usporedba javnog pogubljenja izdajice i disciplinarnih pravila u zatvoru za dječake 80 godina kasnije, može se primijeniti na bilo koje razdoblje predmoderne povijesti; u srednjem vijeku, 18. stoljeću i danas prevladavajući oblik kažnjavanja su novčane globe, a ne tjelesno kažnjavanje ili zatvor.

U posljednjem poglavlju, *Crime in Literature* (144-161), autor raspravlja o srednjovjekovnoj književnosti kao izvoru za povijesno istraživanje tadašnjeg zločina. Tu se koncentrirano na intertekstualni pristup, strukturalističku i naratološku analizu te teoriju prijma, tj. odgovora književnosti na društvene probleme.

Deanova knjiga je idealna kao uvod u povijest srednjovjekovnog zločina, duhovita, jasna i jednostavna za čitanje te senzacionalna u svom rušenju uvriježenih mitova i krivih predodžaba o srednjem vijeku.

Marija Filipović

Lenka Blehova Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki 1200-1500: kotorski distrikt*, Pobjeda-Narodni muzej Crne Gore-Istorijski institut Crne Gore, Podgorica 2006., 653 str.

Cjelovito, monografsko proučavanje povijesti Crkve i crkvene organizacije na pojedinim dijelovima istočnojadranske obale iznimno je zahtjevna istraživačka zadaća koja iziskuje višegodišnji predan rad znanstvenika. Upravo zbog te činjenice, zbog složenosti koju nalaže pristup i opsežnosti rada, relativno je malo (osobito u suvremeno doba) pregleda povijesti Crkve na ovim prostorima (primjerice, pojedinih nadbiskupija ili biskupija) iz pera isključivo jednog autora. Nasuprot tome, mnogo su brojniji zbornici radova, nastali nakon održavanja znanstvenih skupova u povodu neke zapažene obljetnice iz prošlosti Crkve na nekom užem ili širem području.